

Conclusion. *One of the strategic tasks of the Russian government was the settlement of the newly annexed territories in the south of the Far East in the second half of the XIX century. The establishment of land and sea communications served to intensify the migration movement. Significant scale of resettlement to the newly formed Amur and Primorsky regions of Eastern Siberia reached in the second half of the 1890s and is associated with the establishment of railway connections. Initially, in addition to the Cossacks and the military, the government tried to attract wealthy migrants to settle in the Amur and Primorsky regions, who could settle on uninhabited lands on their own. The need to settle new territories as soon as possible led to the establishment of a wide range of benefits provided to both Russian and foreign citizens. In 1881, the permission to settle foreigners was revoked due to fears of a large influx of Chinese. It was served by the introduction of various restrictions and permitting system for resettlement, which affected the dynamics of the resettlement movement, its geography, social and ethnic composition in order to control the resettlement process. The study of this problem significantly expands the understanding of the reasons for the mass migration of the Ukrainian population to the east of the Russian Empire and gives grounds to claim that Ukrainians played a key role in the colonization of the Far East.*

Key words: *resettlement policy of Russia, Russian colonization of the Far East, migration legislation of Russia, Amur region, Primorsky region.*

Одержано редакцією 1.10.2021
Прийнято до публікації 25.10.2021

УДК 94(438)“1943/1945”:323.1
DOI: 10.31651/2076-5908-2021-2-123-135

ШВАБ Анатолій Георгійович,
доктор історичних наук, професор
кафедри історії України та археології
Волинського національного
університету імені Лесі Українки
Orcid ID: 0000-0001-6864-1726
e-mail: anatoliyshvab@gmail.com,

ШВАБ Лариса Петрівна,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії
Волинського національного
університету імені Лесі Українки
Orcid ID: 0000-0002-9202-8910
e-mail: lesyashvab@gmail.com,

ШВАБ Мар'яна Анатоліївна,
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри політології
та публічного управління
Волинського національного
університету імені Лесі Українки.
Orcid ID: 0000-0002-6777-4313
e-mail: Shvab.Mariana@gmail.com

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ПОЛЬСЬКИХ КОМУНІСТІВ У 1943–1945 рр.

У статті розглянуто проблематику вирішення питань національних меншин польськими комуністичними колами, що перебирали владу в Польщі в роки Другої світової війни й перші повоєнні роки. Практикуючи комбіновану й змінювану продовж десятків років історії ПНР модель національної політики, комуністи прагнули до створення мононаціональної держави, реалізуючи омріяну програму польських націоналістів міжвоєнної Польщі.

Ключові слова: *національна політика, національна меншина, «Народна Польща».*

Постановка проблеми. Для означення політики держави щодо відмінних етнічних груп, які проживають на її території, вживають кілька понять: «етнічна політика» (особливо

домінує в англійській і французькій літературах), «національна політика», «політика щодо національних і етнічних меншин», «політика щодо меншин». Польські дослідники сходяться на думці, що всі поняття близькі за значенням. Так само як і «національна» чи «етнічна» політики, з тією різницею, що перша характеризує історичний аспект політики держави, друга – її сучасний аспект. Терміном «національна політика» вони окреслюють ширший предмет дослідження: політика щодо титульної нації, національних меншин і діаспори, а сам предмет «етнічної політики» зосереджується на політиці держави щодо національних та етнічних меншин. У статті застосовано термін «національна політика польської держави щодо етнічних меншин», де «етнічні меншини в Польщі» розуміємо групи населення, що попри уніфікацію та асиміляцію, практиковану комуністичним керівництвом від 1944 р., зберегли свою етнічну ідентичність і культурну унікальність.

Томаш Броварек вказує на три відмінні моделі національної політики («етнічної політики» у Броварека [3, 11–25]): перша – плюралістична, що передбачає фінансове сприяння активізму національної меншини, допускаючи автономію й двомовність у регіонах її щільного проживання. Меншини беруть активну участь у суспільному житті й оберігають власну ідентичність. Вразливість цієї моделі криється в можливому послабленні єдності громадянської спільноти й держави. В другій – інтеграційній моделі національної політики – держава поважає ідентичність громадянина, визнає етнічну різноманітність, але виключає додаткові преференції для меншини. Друга модель продукує чинники, що можуть допровадити до втрати ідентичності й асиміляції з більшістю. В третій – сегрегаційній моделі – наперед закладено заборону на створення власних інституцій, обмежено громадянські права меншин, що в підсумку може допровадити до її ізоляції й створення етнічних гетто [3, 38–40]. В роки Другої світової війни й відразу після неї в Польщі практикувалася третя модель національної політики, яка трансформувалася у політику витіснення національних меншин із території Польщі засобами адміністративних, економічних та інших обмежень і терору проти найбільш небажаних національних меншин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публікації досліджень на тему національностей у Польщі стали можливими тільки в 1960-х рр. Проте, на їх зміст негативно впливали три фактори: обмежений доступ до архівів, цензура, а також незацікавленість політичних еліт у виявленні фактів дискримінації громадян непольської національності, що підважувало комуністичну пропаганду рівності та інтернаціоналізму. Перші публікації, белетристичного та наукового змісту, висвітлювали українську проблематику, але в дусі виправдання переселення українців із їх батьківських земель у перші повоєнні роки. Історики заледве чи могли торкатися питань політики комуністичного керівництва щодо євреїв, позаяк у кінці 60-х рр. тривала антиєврейська акція [9, 168–218], що змусила багатьох із них покинути Польщу.

Широка дискусія довкола сусідства громадян непольської національності розпочалася лише в середині 1980-х рр. [36; 27; 7], спочатку на шпальтах підпільної, потім – офіційної преси. Одним із перших Казімеж Подляський застановився ким були литовці, білоруси й українці для поляків [28]. І лише в 1990-х рр., коли змінився політичний клімат, розгорнулися можливості для вивчення тематики національностей в історичній, соціологічній, культурологічній, політологічній площинах. Автори (Анджей Садовський [30], Збігнев Курч [14], Анджей Саксон [31], Кристина Керстен [12], Роман Дрозд [5; 7], Пьотр Мадайчик [18], Гжегож Януш [11], Цезар Жолендовський [45]) – представники національних меншин, переважно литовці, українці, білоруси, словаки, німці, євреї – піднесли тематику національної політики в Польській Народній Республіці (ПНР). Звинувачення в дискримінації національних меншин вони адресували політиці комуністичної влади, при тім, замовчували підтримку цієї політики більшістю поляків [22, 10]. Наприкінці 1990-х рр. група істориків під керівництвом Пьотра Мадайчика з Інституту політичних студій Польської академії наук узагальнила напрацювання історіографії в колективній праці «Національні меншини в Польщі» (1998) [25].

У 2000-х рр. національності в Польщі продовжують бути в полі зору наукових кіл. Кшиштоф Буховський [4], Євгеніуш Міронович [22], Збігнев Курч [15], Мартина Грондзка-Рєак [9], Анджей Щепанський [35], Вероніка Кундера [13], Славомір Лодзінський [17],

Радослав Зендеровський та Якуб Пеньковський [44], Томаш Броварек [3], Роман Дрозд [6; 8], Агнешка Маліцка [20], Ярослав Сирник [1], Ян Блушковський [4], Пьотр Врублевський [43], Аркадіуш Індрачик [10], Бернард Лінек [16], Владзімеж Марціняк [21], Марек Зибура [46] та інші вивчають різноманітні аспекти проблематики. У статті автори посилаються на дослідження Енн Епплбом [53], Джозефа Ротшильда [57], Тімоті Снайдера [58], а також Івана Патриляка [56], Володимира Барана і Василя Токарського [47], Мирослава Трухана [59], Лариси Шваб і Анатолія Шваба [32; 55; 60] та ін.

Виклад основного матеріалу. Як щойно було згадано, в повоєнній Польщі практикувалася комбінована й змінювана продовж десятироків років історії ПНР модель національної політики. В 1943 – 1945 рр. новопостала комуністична влада розпочала втілення ідеї моноетнічної держави, по суті, реалізуючи омріяну програму національних демократів та їх визнаного лідера Романа Дмовського в міжвоєнній Польщі [58].

Національна структура Польщі. Національну структуру Польщі можна описати лише у відносних цифрах, позаяк доступні джерела не визначають національної належності тисяч громадян і другої Речі Посполитої й так званої Народної Польщі.

Про кількість населення, що мешкало на цій території до Другої світової війни вказують переписи населення 1921 р. (національність встановлювалася за свідченням опитуваного) і 1931 р. (національність опитуваного встановлювалася за мовою спілкування опитуваного). Відповідно до даних Головного бюро статистики Польської Республіки в 1931 р. із-посеред 31 млн. 915 тис. 779 [57, 51] населення поляки налічували 21 млн. 993 тис. 444 (68,9 %) осіб, українці (і русини) – 4 млн. 441 тис. 622 (13,9 %), білоруси (також ті, що називали себе «місцеві») – 1 млн. 696 тис. 940 (5,3 %), євреї – 2 млн. 732 тис. 584 (8,6 %), німці – 740 тис. 992 (2,3 %), литовці – 83 тис. 116 тис. (0,3 %) осіб, росіяни – 138 тис. 713 (0,4 %), чехи – 38 тис. 097 (0,1 %), інші – 50 тис. 271 (0,2 %) [57, 51]. Тож відповідно до офіційних статистичних даних національні меншини становили 31,1 % населення Польщі. Таку цифру, «31 % в 1934 р.», наводить В. Кундера [13], П. Врублевський [43, 11] та ін. Тож спільно домінуюча позиція польської історіографії полягає у визнанні того, що третина населення Польщі становили національні меншини. Це значний показник навіть для традиційно багатоетнічних держав Центрально-Східної Європи [46, 145].

Єжи Томашевський, із власного аналізу, дійшов висновку, що в офіційній статистиці занижено чисельність осіб непольської національності. За обрахунками Томашевського поляки становили 64,7 % (20 млн. 649 тис. 509), українці – 16 % (5 млн. 106 тис. 524), євреї – 9,8 % (3 млн. 127 тис. 746), білоруси – 6,1 % (1 млн. 946 тис. 862), німці – 2,4 % (765 тис. 979), росіяни – 0,5 % (159 тис. 578), литовці – 0,3 % (95 тис. 747), чехи – 0,1 % (31 тис. 915), ще понад 30 тис. – інші; особи із не встановленою національністю – ще 0,1 % [36, 35]. Разом національні меншини, відповідно до висновків Томашевського, становили 35,3 %, отже, на 4,2 % більше, ніж показано в офіційній статистиці. Та й сам Голова статистичного управління у Варшаві перепис населення 1921 р. і 1931 р. вважав пофальшованим у частині, де йшлося про національні меншини на сході Польщі: «При цьому, в переписі 1931 року фальші набагато перевищили фальші 1921 року» [59, 2], – писав він.

У 1939 р. газета «Правда» писала, що поляки в Польщі становили близько 60 %, а представники національних меншин – 40 % населення. Серед них переважали українці і білоруси, які налічували відповідно 8 і 3 млн. осіб [47, 46]. Перевищення чисельності меншин, очевидно, мало виправдати іредентистські наміри СРСР щодо східних земель Польщі.

Коли 14 лютого 1946 р., у так званій Народній Польщі, було вперше (й востаннє) проведено перепис із зазначенням національностей*, то зафіксовано 23 млн. 928 тис. мешканців [36, 35]. Зменшення чисельності в порівнянні з передвоєнним часом становило майже 8 млн. осіб. З-посеред них 20 млн. 520 тис. 178 визнали себе поляками, 2 млн. 288 тис. 300 –

* Усі наступні роки чисельність національних меншин встановлювало Міністерство внутрішніх справ. У 1960 р. за інформацією Міністерства внутрішніх справ у Польщі мешкало 459 тис. 700 осіб непольської національності, з-посеред яких: 200 тис. – українців, 165 тис. – білорусів, 30 тис. 400 – євреїв, 22 тис. 300 – чехів і словаків, 19 тис. – росіянів, 11 тис. – греків, 9 тис. – литовців, 3 тис. – німців. На початку 1990-х рр. національні меншини налічували від 900 тис. до 1 млн. осіб [17, 1]. Дані Головного управління статистики за 2011 р. свідчать, що 596 тис. 900 осіб ідентифікують себе особами непольської національності, національність 521 тис. 900 осіб не встановлено, виключно поляками вважають себе 36 млн. 522 тис. 200 осіб [33, 39].

німцями, 399 тис. 526 осіб були занесені до графі «інші», а національність 304 тис. 500 осіб не встановлено [35, 2]. Гжегож Януш застерігає від сприйняття статистики як правдивої: «заниження чисельності осіб польської національності могла сягати 1 млн. 500 тис. осіб», – пише він [11, 229–230]. Відомо, що цей перепис не міг охопити й основної маси українського населення, бо опанована діями Української Повстанської Армії територія не була доступна для переписних комісій. Тож відтік польського населення відбувся за рахунок українців, білорусів і литовців, які мешкали на окупованих СРСР землях на схід від лінії Керзона й Віленщині. Натомість на так званих «повернутих землях» на схід від лінії Одер – Ниса Лужицька (частина заходу Пруссії, частина Сілезії, Східна Померанія і Східний Брандербург, колишнє вільне місто Данцинг, а також округ Щецина на захід від річки) мешкало 3 млн. німців, які, за задумом учасників Ялтинської й Потсдамської конференцій у лютому й серпні 1945 р., мали бути виселені в Німеччину.

Пропагандистські цілі національної політики польських комуністів у Москві. У перші роки після Другої світової війни в Польщі не було єдиної щодо всіх національних і етнічних меншин державної політики. Її радше визначали національні держави, з якими сусідила польська держава. Так можна говорити, що політику щодо українців, білорусів і литовців, яку визначав СРСР. Політика щодо словаків залежала від забезпечення чехословацьким керівництвом зносного існування для польської національної меншини у Тешинській Сілезії (Заолжі). Німці несли тягар німецької окупаційної політики 1939 – 1945 рр. Євреї трактувалися як природні союзники у боротьбі з фашизмом, тому їм було дозволено організовувати національне життя аж доти, поки викрився намір змусити їх виїхати в Палестину [22, 31].

Уперше симптоми національної політики в повоєнній Польщі можна виявляти із розтиражованих Спілкою польських патріотів статей і дописів, вміщених у тижневику «Вільна Польща». Польські комуністи в СРСР заснували політичну організацію Спілку польських патріотів (СПП) у 1943 р. Її очолила Ванда Василевська [21, 175; 42, 2]. Формально 1 березня самої організації ще не існувало, проєкт статуту СПП було опубліковано в середині травня, про що свідчить інформація травневого одинадцятого номеру щотижневика [42, 1–4].

1 березня СПП оприлюднила перший номер щотижневика «Вільна Польща», призначеного для донесення інформації широкому колу польських громадян, які перебували в СРСР, що також пояснює його великий наклад – 40 тис. екземплярів [34, 136–141].

В інавгураційному номері тижневика [40, 3] виявляємо політичні цілі польських комуністів у СРСР, які, за задумом Сталіна, мали перебрати владу після війни. Їх генеральним прагненням було знищення ворога й визволення країни з-під окупації й побудова справедливого суспільства, в якому захищатимуться громадянські права й свобода совісті. У щойно згаданому номері, а також в інших документах, що друкуватимуться в міру виникнення нових прокомуністичних організацій, велика увага приділялася питанню кордонів держави. Повоєнна Польща бачилася авторам безпечною і сильною, але не «загарбницею чужих земель», тож східні кордони часів другої Речі Посполитої повинні були змінитися: поляки не хочуть «ні одного метра української, білоруської чи литовської землі» [40, 3], – писав Альфред Лампе в статті «Місце Польщі в Європі». Так майбутні керівники польської держави, на їх переконання, «засипали штучно створене провалля між найближчими за мовою, духом, історією [і] культурою російським, українським і білоруським народами» [38, 1], а всім, хто відстоював ідею «історичної місії Польщі на Сході» проголошували нещадну боротьбу [38, 1].

Проблематика східних кордонів польської держави досить часто піднімалася на шпальтах «Вільної Польщі». Редакція тижневика використовувала цілу гаму політичних, економічних, чи історичних аргументів, аби прищепити читачам («усім тим, котрі живуть на землях Радянського Союзу» [38, 1]) думку, що Польща повинна позбутися східних воєводств. Кампанія компрометації національної політики міжвоєнних урядів «запускалася» мало чи не в кожному номері «Вільної Польщі». Таку мету мали статті й інших авторів, наприклад, – Романа Ланга «Осередки реакційної зарази» [21, 176] та ін.

Про утворення «центрального осередку польських справ», втіленого пізніше в СПП, почали розмовляти в Москві ще на початку 1943 р. Перша зустріч Василевської зі Сталіном і Молотовим відбулася в лютому 1943 р., у час погіршення відносин між еміграційним урядом Владислава Сікорського й урядом СРСР. Конфлікт виник на ґрунті відмови уряду Владислава Сікорського в Лондоні визнати поділ Польщі внаслідок укладення СРСР серпневого пакту 1939 р. із нацистською Німеччиною. СРСР, зі свого боку, не взяв на себе зобов'язання відновлення довоєнного кордону з Польщею. І хоча, польський еміграційний уряд погодився відкласти вирішення цього питання, позаяк військові дії у зв'язку із наступом вермахту, відсунулися далеко від польсько-радянського кордону, конфлікт зі Сталіним тривав перманентно. Цього разу навколо труднощів, що супроводжували створення армії Владислава Андерса. Лондонці звинувачували радянські власті в саботуванні надання полякам харчування, обмундирування, зброї тощо. Радянське керівництво, зі свого боку, звинувачували польських офіцерів і солдатів армії Андерса в дезертирстві напередодні сталінградської битви. Насправді переміщення польської армії на середземноморський театр воєнних дій була бажаною для Сталіна, бо цей крок усував будь-яку можливість визволення Польщі армією, яка не перебувала під цілковитим радянським контролем [57, 42]. Тож суперечка довкола долі арештованих у 1939 р. була лише однією лінією конфлікту між поляками і радянцями. Інші лінії конфлікту, як-от непорозуміння в питанні громадянства осіб народжених на сході Польщі до війни, звинувачення працівників польського посольства в Куйбишеві в шпигунстві проти СРСР, чи викриття розстрілів польських офіцерів у Катині, щораз погіршували і без того погані відносини між польським еміграційним і радянським урядами. Врешті 25 квітня 1943 р. дипломатичні відносини з урядом Сікорського було розірвано.

Усі ці події рясно висвітлювалися на шпальтах «Вільної Польщі». Опублікована в другому номері тижневика декларація зачіпала питання відносин з Москвою і східного кордону Польщі. Підставою для публікації був виголошений Інформаційним агентством Росії (ТАСС) комунікат Ради народних комісарів СРСР, у якому, серед іншого, уряд Сікорського було звинувачено в запереченні ним права українського й білоруського народів на возз'єднання зі своїми земляками в національних державах [39, 1]. Звідси В. Василевська виводила тезу, що бажання залишити польську державу в довоєнних східних кордонах, свідчить про продовження політики визиску українського і білоруського народів, що суперечило поняттю громадянської гідності. Тому польський народ вона закликала до «боротьби, гідної праці і лояльності до Радянського Союзу» [39, 1]. За пафосом і обіцяним результатом – повернення додому поляків, що з різних причин опинилися в СРСР, – Василевська, по суті, сформулювала національну ідею, втілену у гаслі «боротьба, гідність, лояльність», яку, цілком, могли сприйняти поляки по обидва боки кордону. Позаяк армія Андерса, рушивши на Близький Схід, зрадила поляків у СРСР, так націлював розуміти дії генерала Андерса дописувач Хенрик Мірський, то в умовах, що склалися, шлях додому може пролягати лише в лавах нових збройних сил, сформованих під керівництвом СРСР. 28 квітня 1943 р., уже після розірвання дипломатичних відносин між польським і радянським урядами, Василевська в радіопровові повідомила про початок формування таких військових формацій. У такий спосіб в 1943 р. через СПП, радянське керівництво втілювало три стратегічні проекти: перший переконував поляків визнати де факто кордони Польщі після вторгнення СРСР 17 вересня 1939 р.; другий нав'язував думку про необхідність формування власних збройних сил на території СРСР, як можливість повернутися на батьківщину, а для Сталіна, як засіб у зародку контролювати збройні сили (шляхом імплементації туди радянського командування, шпигунів тощо), які звільнятимуть Польщу від окупації і забезпечать Сталінові контроль над усією територією Польщі; третій проект готував громадську думку до сприйняття СРСР як союзника.

За тирадою пропагандистських закликів і запевнень приховувалися два очевидних питання: як поляки потрапили в СРСР і чому їх громадянство змінене на радянське? Василевська радше б уникла відповіді на такі складні й очевидні для адресатів питання [60, 224–265] пояснила в одному (і єдиному [40]) із випусків тижневика. Вона писала, що поляки добровільно покидали окуповану німцями Польщу, сподіваючись на радянську

допомогу [40, 3]. В статистиці, вивіреній російським істориком Олександром Гур'яновим, є категорія польських громадян-біженців із території окупованої Німеччиною, але це ті 78 тис. осіб, що відмовилися прийняти радянське громадянство і були депортовані радянськими оперативними органами в глибину Росії в 1940 р. Із вересня 1939 р. до червня 1941 р. на заході України й Білорусі було арештовано 108 тис. 063 осіб [51]. Серед них було багато євреїв [52, 137–175].

Відповідь про зміну громадянства питання у десятому номері щотижневика давав теоретик соціалістичного права, заступник голови Ради Народних Комісарів СРСР Андрій Вишинський, який у статті пояснював зміну громадянства й парпортизацію (з 1940 і 1943 р.), як захід, узгоджений із нормами радянського і міжнародного права [41, 1–3].

До кінця 1943 р. тема східних кордонів на сторінках «Вільної Польщі» вичерпала себе. Редакція не відреагувала на заяву Сталіна на Тегеранській конференції, що східний радянсько-польський кордон повинен проходити по лінії, встановленій у вересні 1939 р. Натомість СПП підняла на вістря пропаганди пропозицію Сталіна посунути західний польський кордон до Одру та Ниси Лужицької. На конференції в Тегерані позицію Сталіна підтримав Черчилль, який вважав, що землі отримані Польщею, набагато кращі за ті, якими вона володіє. Наприкінці лютого 1944 р. поляки познайомилися з позицією Черчилля із повідомлення в сьомому номері «Вільної Польщі».

Сьогодні важко виміряти наскільки глибоко в свідомість поляків проникала пропаганда їх співвітчизників, які прийняли комунізм як власні переконання, а комуністичний устрій як майбутнє їх спільної батьківщини. Зважаючи на драму, що розгорнулася після вересневих подій 1939 р., їх ставлення до СРСР могло бути різко негативним, навіть ненависним. Немає певності також в тому, що поляки з легкістю приймали втрату східних земель, навпаки, той факт, що СРСР грубо вторгся на суверенну територію, окупував частину земель, терором і пропагандою присилував визнати окупацію доконаним фактом, посилював у поляків ненависть і страх перед невідворотністю їх долі. Саме тому В. Василевській довелося докладати великих зусиль, щоб переконати поляків у протилежному. Освічена й не позбавлена літературного хисту Василевська добре справлялася з покладеним на неї завданням.

Національна політика місцевих комуністів. В окупованій Польщі на момент створення СПП діяла лише Польська робітничка партія (ПРП), яку очолював Владислав Гомулка. Крайова Рада Народова (Державна національна рада; КРН), як самопроголошений парламент, постане 1 січня 1944 р. З програмових документів ПРП довідуємося, що комуністи в Польщі плекали ідеал гомогенної польської держави, але припускали можливість співіснування з національними меншинами [29, 54]. Їх ставлення до осіб непольської національності вирізнялося більшою толерантністю. Проте в реальній політиці комуністи в Польщі діяли відповідно до вказівок радянського керівництва, тому переконували громадськість, що Польща, через зміну кордонів, набула ознак національної одноманітності. А той факт, що в 1945 р. у межах кордонів проживало 4 млн. осіб непольської національності, пояснювали явищем тимчасовим. Передбачалося, що українців, білорусів і литовців буде висилено в СРСР, а на їх місце прибудуть поляки, репатрійовані з Радянського Союзу. Умови акції у вересні 1944 р. Польський комітет національного визволення (ПКНВ) узгодив із радянськими адміністраціями у Києві, Мінську і Вільнюсі [19, 45–52]. Долю німців вирішено на Ялтинській і Потсдамській конференціях.

Серед місцевих комуністів існували істотні розбіжності в питанні вирішення національного питання, особливо в перший період існування ПКНВ. Річ у тім, що справа створення ПКНВ («тимчасового уряду у формі ПКНВ», як висловився Хіларій Мінц) перебувала повністю у віданні Центрального бюро комуністів Польщі (ЦБКП). Таємно, без відома генерального секретаря партії Гомулки, до справи було залучено лише представника ЦК ПРП Маріана Спихальського. Комуністів у Польщі лише в загальному інформували про хід справи. У переддень утворення ПКНВ у листі до ЦК ПРП (18 липня) керівництво ЦБКП вимагало впровадження політики, яка забезпечила б єдність народу в дусі Тегерану. Комуністи в СРСР мали визначальний вплив на програмові документи ПКНВ та його політику.

Отже, ПКНВ йшлося про вирішення питання національних менших в перехідний період, до часу закінчення акції переселення. З метою координації діяльності у структурі ПКНВ було створення Відділ у справі національних меншин, а в ньому Відділок у справі допомоги євреям. Така увага до проблем євреїв пояснювалася тим, що вони єдині з-посеред національних груп, не звинувачувалися в колаборації. На території поширення влади ПКНВ у 1944 р. проживали окрім євреїв, українці, білоруси, литовці й німці. Люблінські керівники намагалися зібрати інформацію про очікування кожної із національних груп, а також ролі, яку вони відігравали під час німецької окупації. Всі, окрім євреїв, трактували як колаборантів. Урешті-решт, більшість з-посеред національних меншин були люди, що поверталися з СРСР. Керівники ПКНВ декларували їм допомогу у пошуках майна (більшість будинків у той час займали поляки). Євреям дозволяли створювати Єврейські комітети, які надавали допомогу особам, що порятувалися від голокосту. Але комуністичне керівництво не було спроможне стримати антисемітизм [9, 168–218; 10, 23] і жорстокість розправи над ними [10, 23].

Серед керівництва ПКНВ існувала загальна згода у вирішенні німецького питання, на яку впливав досвід окупації – після війни етнічних німців не вважали за людей, вони насамперед були – німцями [53, 152]. Поляки відплачували німцям тими ж утисками, якими ті шойно цькували їх самих. «Ліквідацію фольксдойчів» здійснювали на підставі інструкції «Про затримання і вивезення до таборів праці злочинців народу, так званих «Volksdeutsche» керівника Управління державної безпеки (УБД) ПКНВ Станіслава Радкевича від 30 жовтня 1944 р. Усі фольксдойчі, яким виповнилося 16 років, затримувалися і відправлялися у табори, в яких німці знищували ув'язнених. Щось подібне сьогодні видається страхотливим, проте «там не було місця для гуманних почуттів [53, 153], – пише Еплблом.

Складним для вирішення було литовське питання. Литовці в міжвоєнні налічували близько 200 тис. осіб [13] – меншина нечисельна, але радикально налаштована [13]. Литовці потерпали від ворожого ставлення з боку влади й польської спільноти. 22 вересня 1944 р. очільник ПКНВ Едвард Осубка-Моравський і голова Ради Народних Комісарів Литовської СРР Гедліва підписали договір про взаємне переміщення литовців з Польщі і поляків з Литви, почавши з 1 грудня 1944 р. до 1 квітня 1945 р. Переселенці мали право обирати місце проживання. На практиці не всі погоджувалися покидати обжиті місця; таких присилювали до виїзду, як антипольські, антирадянські і пронимецькі елементи. Згодом виявилася слабка сторона норми про добровільне переселення, позаяк суттєво гальмувався сам процес. Тому воеводи і старости отримали припис від центрального керівництва про передачу нелегально прибулих у розпорядження НКВД. Рятуючись від терору НКВД і перед загрозою виселення, литовці почали приховувати свою національність, що дало підстави комуністичному керівництву вважати литовське питання «вирішеним».

Білоруси становили 1966 тис. (6 %) населення довоєнної Польщі і заселяли Белський, Білостоцький і Сокольський повіти. Симетричні відносини (як їх назвав Мирослав Міронович) між білорусами і новою владою були короткочасними. У вересні 1944 р. між ПКНВ і урядом Білоруської РСР було підписано договір про репатріацію поляків із Білорусії, і білорусів із Польщі (до лютого 1945 р.). Загравання з білорусами (заохочення до співпраці із владою, залучення у силові структури, компроміс щодо білоруського шкільництва, норма про добровільний виїзд із Польщі) мали стриманий ефект. Але ситуація почала змінюватися на початку 1945 р., коли активізувалася діяльність військових організацій польського підпілля, котрі спровокували польсько-білоруський конфлікт, який тривав до 1947 р. Поляки плекали образу на білорусів ще від 1939 р., звинувачуючи їх у сприянні вторгненню Радянського Союзу в Польщу. Навіть роки окупації, коли поляки і білоруси однаково несли тягар війни, між ними не відновилися доброзичливі стосунки. Поляки підозрювали білорусів у планах (чи бажанні) приєднати Білосточчину до Білорусії й запобігали їх планам масакрою над цивільним населенням. Так білорусів змушували покинути Польщу. До СРСР виїхало 30 тис. білорусів [1, 118–120]. Комуністичне керівництво повідомляло про виїзд із Польщі всіх, хто не визнавав себе поляком. На початку 1947 р. білоруську проблему було «вирішено». У переписі населення 2002 р. білорусів зазначено 48 тис. 737 осіб або 0,1 % [50].

Українська ситуація в Польщі може бути порівняна лише з німецькою. З одними та іншими спільне співжиття в одній державі не уявлялося можливим. Збройна боротьба українців і польсько-український конфлікт 1943 р. залишили глибоку рану в польському суспільстві. А те, що український рух був ще й антирадянський, то українці в Польщі після 1944 р. залишилися без союзника. Ухвалюючи рішення про репресії щодо українців, польське керівництво могло розраховувати на схвалення і польських громадян, і радянського керівництва. Тож обставини для українців були сповнені трагізму [56, 367].

Українці мешкали на своїх споконвічних землях Холмщини, Підляшшя, Грубешівщини, Перемишльщини і Лемківщини. Відповідно до польської статистики, після підписання у вересні 1944 р. між Польщею й УРСР угоди про репатріацію, на території Польщі проживали 479 тис. 682 осіб української національності [59, 2].

У німецькій статистиці за 1940 р. начальник Відділу у справах населення і суспільної опіки в уряді Ганса Франка д-р Арльт повідомляв про 744 тис. українців, що проживали на території вздовж нового польсько-радянського кордону [37, 194]. Загалом ця цифра поміщена в межі від 550 тис. до 1 млн. осіб (остання за свідченням Ігнація Блюма і Казимира Пудла) [59, 3]. Роман Дрозд [7, 172], Тадеуш Ольшанський [26, 228] називають 600 – 650 тис. осіб. Після Другої світової війни доля цих людей радянським військовим командуванням була віддана на розсуд ПКНВ.

Угода між ПКНВ і урядом УСРР від 9 вересня 1944 р. дозволяла добровільний виїзд українців із території Польщі. Проте ситуація щодо відрізнялася від ситуації щодо білорусів і литовців більшою нетерпимістю і категоричним рішенням їх позбутися. Усправедливлення діям влади надавала збройна боротьба українців у лавах Української повстанської армії (УПА). Окрім того, відселяючи українців до СРСР, керівництво ПКНВ мало намір створити безпечні умови переселення поляків із СРСР на південно-східні землі Польщі [22, 52]. Тому щодо українців не застосовувався норма про добровільне переселення.

13 лютого 1945 р. Тимчасовий уряд ухвалив рішення про ліквідацію українського підпілля. На боці внутрішніх військ польського Міністерства внутрішніх справ (МВС), Міліції обивательської (МО) (Громадянська міліція) та різними люмпенізованими елементами [56, 369] стали військові націоналістичні організації НЗС, НВО, «ВІН». Невдоволені темпами переселення і під виглядом «помсти за Волинь» вони організували в лютому – квітні 1945 р. масові погроми українських сіл у районі Рашева на північно-східній Лемківщині. Тут було убито 3 тис. українців. Найбільші погроми відбулися в селах Павлокома (366 жертв), Пискоровиці (до 400 жертв), Березка (250 жертв), Гвоздянка (166 жертв), Старий і Новий Люблінєць (до 540 жертв), Лубне (до 80 жертв) [56, 369]. Терор змусив десятки тисяч українців покинути Польщу. До 2 серпня 1946 р. із Польщі було репатрійовано 482 тис. 662 українців [27, 12]. До кінця 1946 р. владці вважали справу з українцями в цілому вирішеною. А що робити з кільканадцятьма тисячами, що zostалися в Люблінському, Жешівському і Краківському воєводствах, було вирішено восени у Генеральному штабі Війська польського: в листопаді генерал Остап Стеци у рапорті щодо оперативної діяльності війська і органів безпеки запропонував урядові здійснити переселення українців у середині країни. Від початку 1947 р., від моменту припинення дії умови про обмін населенням між Польщею і радянськими республіками, розпочалася підготовка до акції «Вісла».

Висновки. Для комуністичного керівництва Польщі, шанси якої опанувати повноту влади зміцнювалися разом із переможним наступом Червоної армії в 1944 р., вирішення питання національних меншин прикордоння мало політичне значення. Відроджена на початку ХХ ст., ця держава була багатоетнічною. Але цей доконаний факт не розглядався усіма політичними акторами як сприятливий у справі державотворення. В 1930-х рр. навіть у таборі пілсудчиків усвідомили неефективність національної політики, скерованої на багатоетнічність. Тому й відповідальні за різного роду акції, що утискали національні меншини. Після завершення Другої світової війни голова КРН Болеслав Берут уже вважав створення однопольської держави, щасливим розв'язанням проблем національних меншин у Польщі. Вперше симптоми національної політики в повоєнній Польщі виявилися в розтиражованих СПП статей і дописів, вміщених у тижневику «Вільна Польща». Редакція

тижневика використовувала цілу гаму політичних, економічних, чи історичних аргументів, аби прищепити читачам думку, що Польща повинна позбутися східних воєводств. В окупованій Польщі на момент створення СПП діяла лише ПРП. У її програмових документах плекався ідеал гомогенної польської держави, але й припускалася можливість співіснування з національними меншинами. Схиляння до витіснення національних меншин і проголошення Польщі однопольською державою було метою політики нового комуністичного керівництва, зокрема ПКНВ (1944 р.) і Тимчасового уряду національної єдності (1945 р.). Врешті, описані заходи, привели до бажаного результату: продовж двох років після завершення війни чисельність національних меншин у Польщі зменшилася на 60 %. Найбільше залишалося у західних (німців) і південно-східних (українців) воєводствах. У всіх воєводствах разом узятих зменшилася чисельність євреїв.

Список використаної літератури

1. Aparat bezpieczeństwa Polski Ludowej wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz cudzoziemców / Pod red. J. Syzyk, – Warszawa: IPN, 2009. – 342 s.
2. Błuszkowski J. Stereotypy narodowe w świadomości Polaków. Studium socjologiczno-politologiczne, – Warszawa: Elipsa, 2003. – 343 s.
3. Browarek Ń. Uwarunkowania polityki etnicznej państwa polskiego po 1989 roku. – Lublin: UMCS. 2018. – 644 s.
4. Buchowski K. Litwomani: mity, wzajemne postrzeganie i stereotypy w stosunkach polsko-litewskich w pierwszej połowie XX wieku. – Białymstok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2006. – 468 s.
5. Drozd R. Droga na Zachód. Osadnictwo ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnich i północnych Polski w ramach akcji “Wisła”. – Warszawa: Tyrsa, 1997. – 189 s.
6. Drozd R. Ukraińcy w Polsce wobec swojej przeszłości (1947–2005). – Słupsk, Warszawa, 2013. – 416 s.
7. Drozd R. Ukraińcy w Polsce. Mniejszości narodowe w Polsce // Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944 – 1989) / Red. P. Madajczyk, – Warszawa, 1998. – S. 180 – 244.
8. Drozd R., Halczak B. (red) Ukraińcy i ich sąsiedzi na przestrzeni wieków: polityka, gospodarka, religia, kultura i życie codzienne. Słupsk-Warszawa 2020. 544 s.
9. Grądzka-Rejak M. Postawy i zachowania Polaków wobec Żydów w czasie okupacji niemieckiej w publikacjach drugiego obiegu w PRL // Zagłada Żydów. Studia i Materiały. 2019. – № 5. – S. 168–218.
10. Indraszczyk A. Dzieje ziemi łosickiej. Z historii mniejszości narodowych, kulturowych i religijnych. – Warszawa, Łosice: Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, 2010. – 230 s.
11. Janusz G. Usytuowanie mniejszości narodowych w społeczeństwie i polityce państwa polskiego po 1945 r. // Mniejszości narodowe w polskiej myśli politycznej XX wieku / Pod redakcją Jana Jachymka. Lublin: 1992. – S. 228 – 254.
12. Kersten K. Polacy, Żydzi, komunizm: anatomia półprawd 1939 – 1968. – Warszawa: Niezależna Oficyna Wydawnicza NOWA, 1992. – 182 s.
13. Kundera W. Mniejszość narodowe w Polsce – zarys historyczno-prawny [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads.
14. Kurcz Z. Mniejszość niemiecka w Polsce. – Wrocław: Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. – 275 s.
15. Kurcz Z. Mniejszość Polski na Wileńszczyźnie. Studium socjologiczne. – Wrocław: WUW – Uniwersytet Wrocławski, 2005. – 467 s.
16. Linek B. Polityka narodowościowa na Śląsku Opolskim w latach 1945–1960. Założenia – stan badań – fazy // Rocznik Ziem Zachodnich. – 2017. – Nr 01. – S. 13 – 35.
17. Łodziński S. Tolerancja czy akceptacja? Etniczne stosunki mniejszościowe w Polsce po 1989 roku. Tolerancja i jej granice w relacjach międzykulturowych / Pod red. A. Posern-Zielińskiego, – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2004. – 224 s.
18. Madajczyk P. Przyłączenie Śląska Opolskiego do Polski 1945–1948. – Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 1996. – 319 s.
19. Magierska Ń. Zewnętrzne ruchy migracyjne jako następstwo zmian granic Polski po II wojnie światowej // Zeszyty Naukowe Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. 1981. – Z. 9. – S. 45–52.
20. Malicka A. Ochrona mniejszości narodowych. Międzynarodowe standardy i rozwiązania polskie. – Wrocław: Wydawn. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004. – 247 s.
21. Marciniak W. Problematyka repatriacyjna na łamach «Wolnej Polski» (1943–1946). // Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku. – Białystok: Wydawnictwo HUMANICA, 2016. – S. 273–291.

22. Mironowicz E. Polityka narodowościowa PRL. – Białystok: Wydanie Białoruskiego Towarzystwa Historycznego, 2000. – 284 s.
23. Misiło E. Akcja «Wisła». Dokumenty. Warszawa: Archiwum Ukraińskie, 1993. – 524 s.
24. Misiło Ł. Polska polityka narodowościowa // Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944 – 1989) / Red. P. Madajczyk. – Warszawa: Instytut Studio'w Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 1998. – 295 s.
25. Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944 – 1989) / Red. Piotr Madajczyk. – Warszawa: Instytut Studio'w Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 1998. – 295 s.
26. Olszański T. Konflikt polsko-ukraiński 1943 – 1947 // Wiąż. – 1991. – Nr 11 – 12.
27. Piecuch Í. Siedem rozmów z generałem dywizji Władysławem Pożogą I zastępcą ministra spraw wewnętrznych, szefem wywiadu i kontrwywiadu. Warszawa: FNCE, 1987. – 416 s.
28. Podlaski K. Litwini, Białorusini, Ukraińcy – nasi wrogowie czy bracia? – Londyn: Przedświt, 1986. – 90 s.
29. Polska Partia Robotnicza. Dokumenty programowe 1942–1948 / M. Malinowski. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1984.
30. Sadowski A. Mniejszość białoruska w Polsce po zmianie granic w 1944 roku // Studia Podlaskie. – 1988. – Tom VIII. – S. 97 – 112.
31. Sakson A. Stosunki narodowościowe na Warmii i Mazurach. 1945 – 1997. – Poznań: Instytut Zachodni, 1998. – 428 s.
32. Shvab L., Shvab A., Shvab M. «Zeligowski Mutiny» as a Polish Way to Solve the «Vilnius Problem» // Codrul Cosminului. – 2021. – Vol. 27. – No. 1. – S. 129 – 149.
33. Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011 / Rotor opracowania: Grzegorz Gudaszewski. – Warszawa, 2015. – 256 s.
34. Syzdek E. Działalność Wandy Wasilewskiej w latach II wojny światowej. – Warszawa: Wydawn. Ministerstwa Obrony Narodowej 1981. – 326 s.
35. Szczepański A. Ewolucja polityki etnicznej w Polsce w latach 1944 – 1989 // Wrocławskie studia politologiczne. – 2020. – Nr 28. – S. 164–174.
36. Tomaszewski J. Rzeczpospolita wielu narodów. – Warszawa: Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, 1985. – 267 s.
37. Torzecki R. Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy (1933 – 1945). – Warszawa: Książka i Wiedza, 1972. – 376 s.
38. Wolna Polska. – 1943. – Nr 1.
39. Wolna Polska. – 1943. – Nr 10.
40. Wolna Polska. – 1943. – Nr 11.
41. Wolna Polska. – 1943. – Nr 2.
42. Wolna Polska. – 1943. – Nr 7.
43. Wróblewski P. Mobilizacja i konflikt etniczny. Miejsca święte mniejszości narodowych w Polsce. – Warszawa: Semper, 2007. – 468 s.
44. Zenderowski R., Pieńkowski J. Kwestie narodowościowe w Europie Środkowo-Wschodniej. – Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 2014. – T. 1: Zagadnienia teoretyczne. – 227 s.
45. Żołędowski G. Mniejszości narodowe w Polsce // Społeczeństwo polskie w latach 1989 – 1993. Wybrane dane i zagadnienia polityki społecznej / Pod red. Antoniego Rajkiewicza. – Warszawa, 1994. S. 35 – 49.
46. Zybura M. Niemcy w Polsce. – Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2001. – 258 s.
47. Баран В., Токарський В. «Зачистки»: політичні репресії в західних областях України. 1939 – 1941. – Львів: «Місіонер», 2014. – 455 с.
48. Гаврилюк Л. Василевська Ванда Львівна. // Енциклопедія історії України: у 10 т. / Редкол. В. Смолій та ін. – Київ: Наукова думка, 2003. – Т. 1. – 688 с.
49. Гогун А. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы. – Харьков: Фолио, 2018. – 363 с.
50. Головне управління статистики (2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://por-stat.mashke.org/poland-ethnic2002.htm>.
51. Горланов О., Рогинський А. Об арестах в западных областях в 1939 – 1941 г. // Репрессии против польских граждан. Сб. ст.: Польская комиссия общества «Мемориал». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.memo.ru/history/polacy/gorrog_c.htm
52. Гурьянов А. Масштабы депортации населения вглубь СССР в мае – июне 1941 г. Исторический сборник «Мемориал». – Москва: Звенья, 1997. – Вып. 1. – С. 137 – 175.
53. Епллбом Е. Залізна завіса. Приборкання Східної Європи. 1944 – 1956. – Київ: Видавництво Києво-Могилянської академії, 2017. – 624 с.
54. Модерністки. Антологія польської жіночої прози міжвоєнного періоду. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2018. – 532 с.

55. Панасюк В., Шваб Л. Державне освітнє адміністрування у Волинському воєводстві (1921 – 1939 роки): забезпечення чи усправедливлення // Освіта національних меншин в Україні : історичні традиції, правові засади, сучасні виклики (XX – початок XXI століть) : монографія. – Львів, 2019. – Кн. 2. – С. 226 – 251.
56. Патриляк І. Перемога або смерть. Український визвольний рух у 1939 – 1960 рр. – Львів: «Часопис», 2012. – 512 с.
57. Ротшильд Дж. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами. – Київ: Мегатайп, 2001. – 496 с.
58. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь. 1569 – 1999. – Київ: Дух і Літера, 2017. – 464 с.
59. Трухан М. Українці в Польщі після другої світової війни 1944–1984. – Київ: Центр учбової літератури, 2021. – 404 с.
60. Шваб Л., Шваб М. Формування і функції органів державної безпеки у Східній Польщі в 1939 – 1941 роках // *Wojna – Wojsko – Bezpieczenstwo poprzez stulecia i epoki. Studia i materialy.* – Oswiecim, 2019. – S. 244 – 265.

References

1. The security apparatus of the People’s Republic of Poland towards national and ethnic minorities and foreigners (2009). Warszawa (in Polish).
2. Błuszkowski, J. (2003). National stereotypes in the minds of Poles. Sociological and political science study. Warszawa (in Polish).
3. Browarek, Ń. (2018). Determinants of the ethnic policy of the Polish state after 1989. Lublin (in Polish).
4. Buchowski, K. (2006). Litwomani: myths, mutual perceptions and stereotypes in Polish-Lithuanian relations in the first half of the 20th century. Białymstok (in Polish).
5. Drozd, R. (1997). Way to the West. Settlement of the Ukrainian population in the western and northern territories of Poland as part of the “Visla” operation. Warszawa (in Polish).
6. Drozd, R. (2003). Ukrainians in Poland in the face of their past (1947 – 2005). Słupsk, Warszawa (in Polish).
7. Drozd, R. (1998). Ukrainians in Poland. *Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944 – 1989)*. Warszawa, 1998. 180 – 244 (in Polish).
8. Drozd, R., Halczak, B. (red) (2020). Ukrainians and their neighbors over the centuries: politics, economy, religion, culture and everyday life. Słupsk-Warszawa (in Pol.).
9. Grądzka-Rejak, M. (2019). Attitudes and behaviors of Poles towards Jews during the German occupation in publications of the second circulation in the Polish People’s Republic. *Zagłada Żydów. Studia i Materiały*. 5. 168 – 218 (in Polish).
10. Indraszczyk, A. (2010). The history of the land of Łosice. From the history of national, cultural and religious minorities. Warszawa, Łosice (in Polish).
11. Janusz, G. (1992). The location of national minorities in the society and politics of the Polish state after 1945. *Mniejszości narodowe w polskiej myśli politycznej XX wieku*. Lublin. 228 – 254 (in Polish).
12. Kersten, K. (1992). Poles, Jews, Communism: The Anatomy of Half-truths 1939 – 1968. Warszawa (in Polish).
13. Kundera, W. National minority in Poland – historical and legal outline. Retrieved from: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Mniejszosci_narodowe_w_Polsce_-_zarys_historyczno-.pdf (in Polish)
14. Kurcz, Z. (1995). The German minority in Poland. Wrocław (in Polish).
15. Kurcz, Z. (2005). A minority of Poland in the Vilnius Region. A sociological study. Wrocław (in Polish).
16. Linek, B. (2017). Nationality policy in Opole Silesia in the years 1945 – 1960. Assumptions - state of research - phases. *Rocznik Ziemi Zachodnich*. 01. 13 – 35 (in Polish).
17. Łodziński, S. (2004). Tolerance or acceptance? Ethnic minority relations in Poland after 1989. Poznań (in Polish).
18. Madajczyk, P. (1996). The annexation of Opole Silesia to Poland 1945 – 1948. Warszawa (in Polish).
19. Magierska, Ń. (1981). External migration movements as a consequence of changes in Poland’s borders after World War II. *Zeszyty Naukowe Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego*. 9. 45–52 (in Polish).
20. Malicka, A. (2004). Protection of national minorities. International Polish standards and solutions. Wrocław (in Polish).

21. Marciniak, W. (2016). Repatriation issues in «Free Poland» (1943 – 1946). *Polityka i politycy w prasie XX i XXI wieku*. Białystok. 273–291 (in Polish).
22. Mironowicz, E. (2000). The ethnic policy of the People’s Republic of Poland. Białystok (in Polish).
23. Misiło, E. (1993). Action “Visla”. Documents. Warszawa (in Polish).
24. Misiło, Ł. (1998). Polish ethnic policy. *Mniejszości narodowe w Polsce. Państwo i społeczeństwo polskie a mniejszości narodowe w okresach przełomów politycznych (1944 – 1989)*. Warszawa (in Polish).
25. National minorities in Poland. The Polish state and society and national minorities in the periods of political breakthroughs (1944 –1989) (1998). Warszawa (in Polish).
26. Olszański, T. (1991). Polish-Ukrainian conflict 1943 – 1947. *Więź*. 11 – 12 (in Polish)
27. Piecuch, I. (1987). Seven interviews with Major General Władysław Pożoga I, deputy minister of internal affairs, chief of intelligence and counterintelligence. Warszawa (in Polish)
28. Podlaski, K. (1986). Lithuanians, Belarusians, Ukrainians – our enemies or brothers? Londyn (in Polish)
29. Polish Workers’ Party. Program documents 1942 – 1948 (1984). Warszawa (in Polish)
30. Sadowski, A. (1998). The Belarusian minority in Poland after the change of borders in 1944. *Studia Podlaskie*. VIII. 97 – 112 (in Polish)
31. Sakson, A. (1998). National relations in Warmia and Mazury. 1945 – 1997. Poznań (in Polish)
32. Shvab, L., Shvab, A., Shvab, M. (2021). «Zeligowski Mutiny» as a Polish Way to Solve the «Vilnius Problem». *Codrul Cosminului*. 27. 1. 129 – 149 (in Romania).
33. National-ethnic, linguistic and religious structure of the Polish population. National Census of Population and Housing (2011) (in Polish)
34. Syzdek, E. (1981). The activity of Wanda Wasilewska during World War II. Warszawa (in Polish).
35. Szczepański, A. (2020). The evolution of ethnic politics in Poland in the years 1944 – 1989. *Wrocławskie studia politologiczne*. 28. 164 – 174 (in Polish).
36. Tomaszewski J. (1985). Commonwealth of many nations. Warszawa (in Polish).
37. Torzecki R. (1972). The Ukrainian question in the politics of the Third Reich (1933 – 1945). Warszawa (in Polish).
38. Free Poland (1943). 1 (in Polish).
39. Free Poland (1943). 2 (in Polish).
40. Free Poland (1943). 7 (in Polish).
41. Free Poland (1943). 10 (in Polish)
42. Free Poland (1943). 11 (in Polish).
43. Wróblewski P. (2007). Mobilization and ethnic conflict. Sacred places of national minorities in Poland. Warszawa (in Polish).
44. Zenderowski R., Pieńkowski J. (2014). Nationality issues in Central and Eastern Europe. Warszawa. 1 (in Polish).
45. Żołędowski G. (1994). Mniejszości narodowe w Polsce. *Społeczeństwo polskie w latach 1989 – 1993*. Warszawa, 1994. 35 – 49 (in Polish).
46. Zybura M. (2001). Germany in Poland. Wrocław (in Polish).
47. Baran, V., Tokarsky, V. (2014). «Cleansing»: political repression in the western regions of Ukraine. 1939 – 1941. Lviv. (in Ukr.).
48. Havrylyuk, L. (2013). Vasilevska Wanda Lvivna. Encyclopedia of the History of Ukraine: in 10 vols. Kyiv. 1. (in Ukr.).
49. Gogun, A. (2018). Between Hitler and Stalin. Ukrainian rebels. Kharkiv (in Ukr.).
50. Main Department of Statistics (2002). Retrieved from: <http://pop-stat.mashke.org/poland-ethnic2002.htm> (in Ukr.).
51. Gorlanov, O., Roginsky, A. Between Hitler and Stalin. Ukrainian rebels. *Repression of Polish citizens. Dig. Art.: Polish Society Commission. “Memorial”*. Retrieved from: http://old.memo.ru/history/polacy/gorrog_c.htm (in Russ.).
52. Guryanov, A. (1997). The scale of the deportation of the population deep into the USSR in May – June 1941. Historical collection “Memorial”. Moscow. 1. 137 – 175 (in Russ.).
53. Applebaum, A. E. (2017). Iron curtain. Taming of Eastern Europe. 1944 – 1956. Kyiv (in Ukr.)
54. Modernists. Anthology of Polish women’s prose of the interwar period (2018). Lviv (in Ukr.).
55. Panasyuk, V., Shwab, L. (2019). State Educational Administration in Volyn Voivodship (1921 – 1939): Security or Justification. *Education of national minorities in Ukraine: historical traditions, legal principles, modern challenges (XX - early XXI centuries): monograph*. Lviv. 2. 226 – 251 (in Ukr.).
56. Patrylyak, I. (2012). Victory or death. Ukrainian liberation movement in 1939 – 1960. Львів (in Ukr.).
57. Rothschild, J. (2001). East-Central Europe between the two world wars. Kyiv (in Ukraine).
58. Snyder, T. (2017). Transformation of nations. Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus. 1569 – 1999. Київ (in Ukraine).
59. Truhan, M. (2021). Ukrainians in Poland after the Second World War 1944 – 1984. Kyiv (in Ukraine).
60. Shwab, L., Shwab, M. (2019). Formation and functions of state security bodies in Eastern Poland in

1939 – 1941. *Wojna – Wojsko – Bezpieczenstwo poprzez stulecia i epoki. Studia i materialy*. Oswiecim. 244 – 265 (in Polish).

SHVAB Anatoliy, Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of History of Ukraine and Archeology of Volyn National University named after Lesya Ukrainka,

e-mail: AnatoliyShvab@gmail.com,

SHVAB Larysa, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of World History of Volyn National University named after Lesya Ukrainka,

e-mail: lesyashvab@gmail.com,

SHVAB Mariana, Candidate of Political Science, senior lecturer at the Department of Political Science and public administration of Volyn National University named after Lesya Ukrainka

e-mail: Shvab.Mariana@gmail.com

NATIONAL POLICY OF THE POLISH COMMUNISTS IN 1943–1945

Abstract. Introduction. *The Polish state was multi-ethnic prior to its partition among Austria, Prussia and Russia. Its political goals did not require linguistic, religious, or ethnic homogeneity. This historical fact was perceived by part of the Polish political elite as one of the factors that led to the decline of the state. However, the interwar policy of the Second Rzeczpospolita was determined by individuals aimed at supporting ethnic diversity: thirty percent of the citizens of the Second Rzeczpospolita were national minorities - Ukrainians, Lithuanians, Belarusians, Germans, Slovaks, Jews, and others. Only after World War II the communist elites finally embodied the ideal of right-wing radicals, cleansing Poland of national minorities. The article considers the “third model” of the national policy of post-war Poland, which evolved towards forced evictions and violence against non-Poles.*

Purpose. *The authors aim to identify the goals of the national policy of the Polish Communists in the USSR and in Poland, transformed into the purification of the state from nationalities that were considered hostile to their state.*

Results. *The propaganda goals of the national policy of the Polish communists who spent the war years in the Soviet Union are clarified. Having formed the Union of Polish Patriots and founded weekly “Free Poland”, the leader of the Union, Wanda Wasylewska, and her immediate entourage began informational propaganda in order to convince compatriots of the need to get rid of the eastern voivodships and for the noble purposes of the Soviet leadership regarding the population of the annexed lands in 1939 and 1940. For this reason, a campaign was launched to discredit the pre-war governments and accuse them not only of enslaving national minorities but also of the fall of the Polish state in 1939. The Soviet leadership, for its part, implemented three strategic projects: the first persuaded the Poles to recognize the de facto borders of Poland after the Soviet invasion on September 17, 1939; the second imposed the need to form its own armed forces on the territory of the USSR as an opportunity to return to the homeland, and for Stalin as a way to control the armed forces that would liberate Poland from occupation and provide Stalin with control over the entire territory of Poland; the third project prepared public opinion for the perception of the USSR as an ally. Disagreements in the solution of the national question by local communists by 1945 evolved towards the forced eviction of the non-Polish population in the USSR, which indicates the Soviet factor as determining in the national policy of the communist government of post-war Poland.*

Originality. *The text exposes the hidden goals of the national policy of the communist elites of the Polish state, which received power from the hands of the Soviet military command and special services and depended entirely on them. The propaganda slogans of “saving national minorities from the exploitation of bourgeois governments” proclaimed by the Soviet and Polish Communists concealed the irredentist goals of the Soviet Union, on the one hand, and the nationalist goals, on the other.*

Conclusion. *For the communist leadership of Poland, whose chances of seizing power were strengthened with the victorious offensive of the Red Army in 1944, resolving the issue of national minorities on the border was of political significance. One of the leading communist leaders, Boleslaw Bierut, considered the creation of a mono-ethnic state to be a happy solution to the problems of national minorities in Poland. The measures taken led to the desired result: within two years after the end of the war, the number of national minorities in Poland decreased by 60 percent. Most remained in the western (German) and south-eastern (Ukrainian) voivodships. The number of Jews decreased in all voivodships. In 2002, during the census, 96.7 percent of the population identified themselves as Poles.*

Key words: *national policy, national minority, “People’s Poland”.*

Одержано редакцією 9.09.2021
Прийнято до публікації 25.10.2021